

Savaş, Devlet Gücü ve Endüstrileşme

Devlet-inşaa ile mali-askeri gerekliliklerin ekonomileri hangi yollarla kapitalizme doğru ittiğini gördük. Bu bölümde, devletin endüstrileşme üzerindeki etkilerine dönmeden önce, savaşın kapitalist endüstrileşme üzerinde yarattığı etkileri inceleyeceğiz. Tam da McNeill'in (1982) endüstrileşmenin doğuşu üzerinde savaşın etkilerini ifade eden 'savaşın endüstrileşmesinin' tanımlaması gibi, biz de 'endüstrinin militarizasyonu' kavramını geliştireceğiz.

Endüstrinin militarizasyonu

Teknolojik yan ürünler Werner Sombart, *Krieg und Kapitalismus* (Savaş ve Kapitalizm) adlı kitabında, kapitalist üretimin gelişmesine en büyük hızı, savaşın zorunlu kaldığı gıda, giyim ve silahlanma talebinin verdiğini söyler. John Nef (1950) tarafından çok sert bir şekilde eleştirilmesine karşın, Sombart'ın bu tezini bir ölçüde destekledi. Nef, 1660 ve 1870'te, Colbert'in Fransa'nın askeri gücünü artırma politikalarının, mühimmat ve silah fabrikaları vasıtası ile ekonomik kalkınmayı mümkün kıldığını iddia eder. Ayrıca, özelde deniz kuvvetlerinin ekonomik kalkınma üzerinde olumlu etkilere sahip olduğuna işaret eder. Amirallik depo kayıtları deniz kuvvetlerine bağlı askerlere sağlanan yiyecek hizmetleriyle birlikte gemi yapımı için gerekli olan-hammadde ihtiyacının 16. ve 17. yüzyıllarda sürekli bir talep kaynağı yarattığını gösterir (1950: 100; McNeill 1982: 181; Kennedy 1988: 82; Tilly 1975b).

Savaş teknolojisinde yaşanan gelişmeler, kömür madencilik sektörü için yeni talepler yaratan demir tüketimindeki artışlar yolu ile ekonomide önemli bir geriye doğru bağlantı yaratıyordu (Mumford 1934: 75; Sen 1984: 104). Dahası, ekonomi tarihçilerinin işaret ettikleri gibi, 17. yüzyıl son dönemleri ile 18. yüzyılda İngiltere'deki endüstrileşmeye demir üretimindeki gelişmeler öncülük etti (Deande 1965: 100-14, 129-33; Mantoux 1961: 271, 305-310). Ayrıca bu devrimci gelişmelerin anahtarının, Darby'nin 1709 yılındaki kömürde eritilmiş dökme-demir, 1748 yılında Cort'un tavlama işlemi ve 1775'te Watt'ın buharlı motoru gibi bir dizi buluş olduğu genel olarak kabul edilmektedir (Schumpeter 1939; Landes 1969; Pollard 1981: 1. Bölüm; Wallerstein 1989). Burada önemli olan nokta şudur; bu buluşlar hem 'demire yönelik çok büyük bir askeri talebin' hem de yüksek kalitede materyale olan ihtiyacın doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı (Mumford 1934: 163; Sen 1984: 104-11; Trebilcock 1969: 477; McNeill 1982: 177).

Ateşli silahların da ekonomik kalkınma üzerinde özel bir etkisi oldu. İlk olarak, ateşli silahlar, Sombart demire olan talebin boyutlarını abartsa da, demirin kullanımını gerekli kılıyordu (Sombart, Clapham içerisinde alıntı 1913: 401)²². Ne var ki, ateşli silahların ekonomik kalkınma üzerindeki ana etkileri, bunların teknolojik yan ürünlere sahip olmasıydı. Mekanizmanın diliyle ifade edersek; 18. yüzyılda endüstri devriminin motoru olacak makinelerin temelini atan tek silindiri içten yanmalı bir motordur. Watt'ın buhar makinesi, Wilkinson'un tepkimeli motorunun icadını mümkün kıldı (Trebilcock 1969: 477). Yansımaları 17. yüzyılın sonlarında İngiltere'de doğrudan savaş gereksiniminin bir sonucu olarak geliştirildi -ki bu Çin'de ilk olarak 11. yüzyılda yine askeri nedenlerle ortaya çıkan bir gelişmeydi. Dolayısıyla, yüksek kaliteli demir ve çelik ürünlerine olan askeri talebin sürekli olarak artması nedeniyle, endüstriyi dönüştüren büyük teknolojik buluşların yapılmasıyla sonuçlanan daha ucuz ve daha etkin üretim tekniklerine gerek vardı. Genelde, 'kan dökme, demir üretimi ile yan yana gidiyordu' (Mumford 1934: 163).

Dahası, savaş İngiliz endüstrileşmesini ateşleyen diğer büyük endüstriler üzerinde de büyük rol oynadı -pamuk endüstrisi. John, Yedi Yıl Savaşları'nın giyim alanında yarattığı büyük talebin, bu savaş olmasaydı belki de hiçbir zaman geliştirilemeyecek olan dokuma makinesinin kullanımına sokulmasına neden olduğunu savlar (1955: 335).

Son olarak, hükümetler tekstil, demir dökümhaneleri ve silah fabrikaları üzerinde tekel kurunca, bu kamu işletmeleri özel sektör için bir örnek teşkil etti. Rodinson bunu 'pedagojik devletçilik' olarak adlandırdı (Jones içerisinde alıntı, 1981: 135).

Üretimin derinleşmesi Teknolojik gelişime ek olarak, silah ve giysiye olan talep üretimin yoğunlaşmasına ya da derinleşmesine de yol açıyordu. Mumford'a göre, 17. yüzyıldan itibaren askeri üniformaların üretimi 'tamtamıyla standartlaşmış mallara olan ilk büyük talebi' oluşturunuyordu (1934: 92; Sen 1984: 111-12). Düzenli ordunun doğuşu, yalnızca kumaş (üniformalar için) üretimini değil aynı zamanda kumaşın standartlaştırılmış renk ve ölçülerde üretimini de teşvik etti (Sombart, Clapham içerisinde alıntı, 1913: 400-1). Benzer bir şekilde, askeri tüfekler (standartlaşmış süngü, mermi ve top üretimine ek olarak) standart bir şekilde üretilir hale geldi (Nef 1950: 207). Top ve silah alanındaki gelişmeler ve bunların sayıların-daki artışlar, tedrici olarak eski tarz el üretim metodlarını modası geçmiş kılan büyük ölçekli kooperatif üretiminin doğmasına neden oldu.

Silah üretimi yoğunlaşmış bir işbölümüne tabii bir hale geldi (McNeill

uz etme, çekim ve uzlaşma-
n yana gitti.

(1982: 202; Giddens 1985),
önemli bir araçtır. Gerçek-
doğası tarihsel olarak yeni
umlar yerel şiddet ya da
yağmacılar, paralı asker-
eteleri ki, bunların kendi
bir farkı vardı gibi kendi
ile rekabet içerisindeki
189: 51-2). Daha başka
nalizmiyle birlikte doruk-
kanuna aykırı vergiler,
i ve hepsinin ötesinde
93).

ne peşinde koşan dev-
letler, şiddeti doğru-
lukta asayiş güçlerinin
ınarşinin can damar-
113). Kısaca, devle-
 gelişmesi açısından
işmesini sağladı.
ışısından istem dışı
izünden mülklerini
na geliyordu (Jones
a devlet-inşasının
vurulması, hem de
yasa stratejisi için

in ihtiyaçlar kar-
rını kullandıkça,
). Geçen bölüm-
erin hem anında

üzünü zor kullanma

hem de ucuz borç bulabilme yeteneği. Bunun anlamı, mali gelir elde etme oranının, devletin kreditorlerine ödeme yapabilme için artırılması demektir. Bunun gerçekleştirilemeyeceği sonuçta devlete zarar veriyordu, çünkü kreditorleri tatmin edememenin cezası en basit şekliyle yüksek maliyetli borçlar anlamına geliyordu. Bu nedenle, Marksizm uluslararası finans kapitalizminin devlet özerkliğine sınırlar getirdiğini iddia ederken haklıdır (örneğin, Block 1987; Jessop 1990). Ancak yine de bunun devletin gücünü sınırladığını varsayarken haksızdır. Uluslararası finans kapitalizmi önemli bir oranda, devletin dışa dönük siyasi kapasitesini artıran altyapısal güçlerini (her üç boyutta) sağlamıştı. Uluslararası finansörler ile işbirliği yapan devletler -İngiltere gibi- uluslararası sahnede zirveye ulaşabili-
(geçen bölümde gördüğümüz gibi).

Kapitalist mülkiyet haklarının mali-askeri kökenleri

17 ve 18. yüzyıl mali krizlerinin ardından devletler tedrici olarak umutsuz bir biçimde mali dengeyi sağlama arayışıyla içe kapandılar. North ve Thomas'ın (1973) iddia ettikleri gibi, dengeyi sağlamanın en etkin araçlarından biri devletin askeri güçlerini elinde tutmasına imkân verecek bir mali gelirin sağlanması karşılığında tüccarlar, tarımsal ve endüstriyel kapitalistlere mülkiyet haklarının bahsedilmesiydi (North 1981, 141; Jones 1981; Mann 1986; Hall 1986: 138; Weber 1916/1951: 103, 249; Gilpin 1981: 3. Bölüm). Bu belki de devletler ve kapitalist sınıflar arasındaki altyapısal karşılıklılığın en açık örneğiydi. Bu büyük oranda, daha önceki dönemlerde mali gelirler sağlayan kentlere monarklar tarafından imtiyaz ve koruma sağlayan aynı metotla gerçekleştirildi. Devletler kolayca ticari hareketleri takip edebildiklerinden tüccar kapitalistler özellikle vergilen-
dirmenin hedefi oldular ve bu nedenle mülkiyet hakları onlara bahsedildi (North ve Thomas 1973: 99; Mann 1986: 479; Ardant 1975). Bu durum ilk olarak İngiltere'de ortaya çıktı. Ne var ki, zaman içerisinde, aşağı yukarı 1600-1900 döneminde, birçok Avrupa devleti kapitalist girişimci-
lere daha etkin ve yaygın mülkiyet hakları tanımaya başladı (Holton 1985: 171). Sonuçta, patent kanunları icatları teşvik edip onları koruma altına aldı, anonim şirketlerle ilgili kanunlar yapıldı ve sözleşme hukuku geliştirildi (Jones 1981: 135; North ve Thompson 1973: 12. Bölüm). Gerçekten de, 'çok sık olarak ihmal edilen patent kanunlarının etkisi kendini icatların teşvik edilmesinden çok, yatırımların teşvikinde gösterdi' (Mathias 1983: 37). En önemlisi, mülkiyet haklarının varatılması icatların olduğu kadar, yatırımları teşvik edici yapıların gelişimini de mümkün

çalışmalar bulunduktan sonraki amaçlarımızın anahtarı ağızdan geçirilen maddelerin (idrarı önce analizi) çok, devamlı geçiriletiği, spesifik ekonomik ve kurumsal düzenlenicilerdir. Dolayısıyla devletler, için etkili olan ağızdan geçirilen kurallarda kurallarımların geliştirilmesi için gerekli şartları sağlayarak kapitalizm ağızdan geçirilen organik devletlerdir (McNeill 1982: 15).

[illegible]

bu dönemde, özellikle 19. yüzyılın başlarında, Batı Avrupa'da (Almanya, Rusya ve -Avrupa kıtasını kapsayan- Japonya) belirli bir noktaya kadar, orijinal İngiliz endüstrileşme sürecini taklit ederek endüstrileştiler; bu ilk olarak Friedrich List tarafından önerilen bir stratejiydi (1835). Nitekim, Rusya askeri gücünü Kırım Savaşı'na yenilgi ve 19. yüzyılın başlarındaki ikinci askeri devreme, karşı güdültülerle bir cevap olarak arttırma çabası (bu süreç mülharize olmuş bir endüstrileşme süreci olmaya öncelik veriyordu). Bu durum ekonomik kalkınma üzerinde önemli bir çarpın etkisi yarattı. Benzerleri bağlamda, Rusya özellikle ordu ile ilişkili endüstrileri koymak (fiğileere nın yaptırıgı) ve ayrıca askeri bütçesi finansman edecek mali gelişleri elde edebilmek için (İtalya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve daha küçük bir oranda İspanya ve Fransa da olduğu gibi) yüksek gümrük vergileri uyguluyordu.

12. Mann 1993: 302-3). Gümrük birliği ya da Zollerlein'in ana işlevi belli de üye devletlere dolaylı vergi geliri sağlamasıydı (Dumke 1991: 93-9, Tilly 1991: 184) –Almanya'nın 1879-1913 yılları arasında korumacılığa kaymasının arındırık mali neden de buydu (Hobson 1991: 33-110). Çarlık devleti ayrıca elde ettiği gelirleri artırmak ve parasını altın standardına bağlamak için gümrük vergilerini koydu. Bunun hem yabancı sermayeyi

gekebilmek hem de savaşa kullanmak üzere dışardan kredi alabilmek şeklinde iki amacı vardı.

[illegible]

Devletlerin demiryolları inşa etmesinin kaynağında mali nedenler vardır. Özellikle otuzbir devletler demiryollarını (ve geçelde devlet mülkünü) mali gelir elde etmenin bir aracı olarak kullandılar. Bunları özellikle tercih ediyorlarmış gibi bir tırden uygulamaları parlamenterizm onayına itiraz yoktu –bu özellikle Prusya/Almanya için geçerli bir durumdu. Ek olarak, elde edilen gelirler, devlete karşı olan toplumsal düşmanlığın en alt düzeyde indirilmesine yarayan genel tutuklam ve özelleştirme, doğrudan gelir vergilerine karşılaşıldığında, vergi ödeyen insanların için 'nispeten' görülmeydi. (Mann 1993: 11. Bölüm).

Yanatsi, Avrupa da olduğu gibi, Japonya da da savaş endüstrileşmeyi yarattı. Örnekle, Samurayların güçlerini bu yoldan Meiji Restorasyonu (1868), 1853 yılında Komodor Perry komutası altındaki Batılıların Japonya'ya kaçış gerçekleştirdikleri saldırıya karşı verilen bir cevap olarak ortaya çıktı (Timberger 1978)²¹. Devlet, *fukuko kyohai* (zengin devlet, güçlü ordu) olarak bilinen bir politika izledi. Bu amaçla, Japon devleti askeri tesisleri, savaş gereçleri fabrikaları, demiryolları, çelik fabrikaları, inek ve fabrikaları kurma yolu ile sanadik bir endüstriyel altyapı oluşturma modeli kurdı (Weiss 1993: 333-7; Lockwood 1954: 12-24; Timberger 1978: 4; Bölüm). Rosovski'ye göre, kanunlar askeri yatırımlar ağır endüstri sektörü için güçlü bir talep yarattı ve bunun çarpıcı etkisi 'çok güçlü olmalıydı' (1961: 22-7; Enri 1963: 33). Buna ek olarak, devletin silah fabrikaları özel endüstri sektörü için önemli 'yan ürünler' yarattı (Yamamura 1977: 113-35). Sonuç olarak, devlet 1868-1910 dönemi içerisinde toplanan yatırımların % 40'ından fazlasını sağlayarak ekonomi açısından oldukça olumlu rol oynadı. En çarpıcı gerçek ise, Japon ekonomik mucizesinin (1886-1911) eş güdülmelik bir askeri harcama rejimi ile aynı döneme denk düşmesidir.

pozitif olmasına yadım etti. Altın değerlerinin artışı
durum kırı anlar için çok önemliydi.

ni getirenle bildirirde gümek (tekent) verlerim
 kilerim öremi bir kismim düştürüyordı

1982: 176-7). Sombar, Adam Smith'in modern ulehanın örneği olarak işe yarayı yerini sınıf hareketini vermesinin yanı sıra olağan söylemlere haklıdır (Sombar, Clapham içersin alıntı, 1913; Mumford 1934: 89-90). Dolayısıyla, "modern çağdaki gelişiminin her aşamasında makineyi karakterize eden ana özellikler tam olarak gösteren şeyin, arduisi ve ticaret değili deşen" (Mumford 1934: 89) olduğu iddia edildi.

Endüstri Devrimini emelotte, McNeill'in sağıın endüstrilemesi" olarak adlandırıldığı bir süreç içersinde, ileri doğru bir sıgırmaya neden olma-
sına karşın, mekânize Üretim ilk olarak askeri alanda boy gösterdi ve
sonra daha geniş bir ekonomik alana doğru yayıldı. (Sonbati, Clapham
içersinde alıntı, 1913: 401; Mumford 1934: 87; Net 1950: 207).

İletişim alanında gelişmeler Ekonomikle geriye doğru büyük bağlaşımlar *İletişim* alanının yanı sıra, 'iletişimin militarizasyonu' ile uyaranları önemi kurulumlarının yanı sıra, 'iletişimin militarizasyonu' ile uyaranları önemi ileriye doğru bağlaşımlar da vardı. Bunların en önemlilerinden olan (stra- celiç amaçlarla) demiryolu yapımının ileriye doğru bağlaşımları vardı (Sen 1984: 115). Dahası, belirlenmiş bir dereceye kadar endüstrileşme demiryolları üzerine kurulmuştu ki, demiryollarının endüstrileşmesi, özellikle de kömür, demir ve çelik endüstrileriyle arasında önemli 'geriye doğru' bağlaşımlardan vardı (Schumpeter 1939; Deane 1965: 112-14; Dandeker 1990: 84-5). Ek olarak, 18. yüzyılda karargâhları cepheye emdiren ulaştırılması için semaforlu telefon geliştirildi (McNeill 1982: 248-9; Ciddens 1985: 231; Dandeker 1990: 86). Bu gelişme ekonomide önemli ileriye doğru bağlaşımlar sağladı ve (devlet gücü kadar) kapitalizmin gelişmesi için hayati olan sosyal alanın geliştirilmesinde -Ciddens'in 'mekân-zaman uzatılmasının' azaltılması diye adlandırdığı şey (1981, 1985)- önemli bir rol oynadı. Özetle, McNeill, 19. yüzyılda 'savaşın endüstrileşmesi' tasımına kavramlaştırılmakta haklıydı ama bu 'iletişimin militarizasyonu' ve endüstrinin 'militarizasyonu' kavramlarıyla tanımlanamazdı (1982: 223-62).

Talep yetersizliğinin ikamesi olarak savaş Burada geniştenere, basit ve merke-
mik gelişme süreci açısından birçok fayda sağladığı görüşü, basit ve merke-
zi bir teze dayanır. 'Eksik istihdamın' var olduğu bir ekonomide, savaş
ve savaş hazırlıkları ekonomiyi harekete geçirir (bkz. özellikle Benoit
1973: 1. Bölüm; Kennedy 1983: 8. Bölüm; McNeill 1982: 212-12;
O'Brien 1989; Wallerstein 1974: 140; Trebilcock 1981: 348-9). Yalnız
ca, bütün üretim faktörleri tamıyla istihdam edildiği zaman askeri
üretim kalkınmaya engel olabilir. Ama 1850 öncesi Avrupası'nın büyük
bölümünde üretim faktörleri 'eksik istihdam' edilmişti. Devletin inisiyati-

finde variation önemli miktardaki askeri talep, devletlerin askeri alandaki talepleri aynı talep yeterliliğini keane ettiği için, ekonomik kalkınma üzerinde pozitif bir etkiye sahip. Hobbesın inşaatlığı gibi İngiltere de:

Sıraya neredeyse kesin bir biçimde en büyük demir çıkartıcısıydı ve Güney Galler'de demir endüstriyi savanla başlıyorken, W. Llancon, W. Aikens ve Carron W. Odes gibi güçler faaliyetlerinin büyüdüğüne kasmem top yapımı için yapılan faaliyetlere borçluydun (Sen teydimde alıntı, 1984: 104).

Demir üretimin bölgeleştirilme bir birimde, savas mamullerlerini üretimin... büyük ölçüde silah şirketlerinde doğrudan ve bu işletmelerin birincilitesi (Aston), 'tekrare ve rafine etme sanayiinde bir okulu bulma' gerektirir. Böylece (Mason ve Titchelock) içerisinde alını, 1969: 471-8). Sonuçta a göre ağır metal ve... gemi yapımı 'savasın gerektirdiği' (Mason içerisinde alını, 1975: 5).

Gerçekten de:

Halkın emekçi piyasadaki en güçlü alıcısıdır. (ve dolayısıyla) halkın emekçi torpili
İşlemci işçilerinde ortaya çıkan bu, yavaş geçişler kadar endüstriyel işçiler
ekonomik olarak olduktan sonra bu işçi bir parti sahip olmasa da mümkündür
(Steinberg 1978: 37-8).

[illegible][illegible]

Devletler, savas ve emulsıyona...

Genel olarak, Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda münacaatçı stratejiler kadar planlanmamış pırıasa etkili yoluya da münacaatçıların bulundular. Büyük oranda askeri gelen baskılara karşı geliştirilmiş bir cevap olarak ekonomiyi vardılar. Endüstrileşme sürecinde devletim

kriş anları için çok önemliydi.

erine baktığınızda günlük (tüketim) vergilerinin
önemli bir kısmını oluşturunuyordu

Dolayısıyla devletler istemli ve istem dışı bir biçimde devlet-inşası ve askeri amaçlarını gerçekleştirirken kapitalizmin yükselişini mümkün kıldılar. O zaman bu yaklaşım, modern devletin yalnızca 'çok güçlü' bir burjuvazinin emri altında kapitalizmi desteklediği görüşünden çok farklıdır. Birinin ötekine indirgenemediği, kısmen otonom aktörler -kapitalist sınıf ve merkezi devlet- arasında, yaşamsal bir bağ -symbiosis- (ya da kuvvetli bir bağ sinerji) vardı. Kısaca devletler, sınıf egemenliğinin basit bir monolitik aracından daha fazlasını ifade eder (Mann 1993).

Bu bölüm kapitalizmin yükselişinde devlet gücünün 'uzlaşmış' (altıyapısal) doğasına vurgu yaptı. Ne var ki, bundan devletlerin her zaman modern dünyada kapitalist sınıfla işbirliği yapmış olduğu sonucunu çıkartmak yanlış olurdu. 4. Bölüm'de Çarlık devletinin kapitalist sınıfla arasındaki despotik ve yıpratıcı ilişkiyi inceleyeceğiz.

Belki de Prusya ve Rusya'daki özgüleşme sürecini anlamamızın en iyi yolu, savaş ve devletin ekonomik kalkınmadaki rollerini değerlendirmek-ten geçer. Hintze'nin açık bir şekilde ifade ettiği gibi, Prusya'da reform çabaları 1806 yılından çok daha önce başlamıştı. 1806 yenilgisi ne reformların yapılmasına neden oldu ne de basit anlamda bir katalizör işlevi gördü. Bunun yerine, savasta alınan yenilgi devletin daha önceki reform çabalarını daha da ileriye götürmesine imkân tanıyacaktı. Hintze (1975: 87) 'Benzer bir şekilde, en azından 19. yüzyılın başından itibaren, soyluluğun köyütlük karşısındaki otoritesini azaltmanın yollarını arıyordu. Dolayısıyla, bu iki gücün aldığı yenilgiler, bu ülkelerde ya soyluluğa da olduğu gibi soyluluğa zarar veren ya da Rusya'da olduğu gibi soyluluğu basit bir şekilde ortadan kaldıran reformların uygulanmaya konulmasını mümkün kıldı. Ne var ki, sınıf gücü, özgüleşme sonucu ortaya çıkan farklı sonuçları açıklamaya yardım eden önemli bir değişkendir.'

Soyluluğun devlet karşısındaki gücü, Prusya'da, Rusya'da olduğu-ndan çok daha fazlaydı. Gerçekten de, mutlakîyetçilik Rusya'da eski boyar klanlarının devlete bağımlı olarak hizmet eden soylulukla yer değiştirmesine neden olduğundan beri soyluluğun gücü zayıflamıştır (2. Bölüm'de belirtildiği gibi). Prusya soyluları devletin saldırılarına karşı daha büyük bir direnç gösterebiliyordu ve özgüleşme sürecinin etkilerini hafifletmekte başarılı da oldu (Hintze 1975: 2. Bölüm; Tipton 1976: 24; Mooers 1991: 128-9). Kısaca, Rusya'nın 'yukarıdan devrimi' ile karşılaştırıldığında, Prusya'nın izlediği yol daha çok bir 'yukarıdan reform'du.

Her şeyin ötesinde, ilkel birliktim nüfuz etme gücü yeterli bir ve Rusya'da özgüleşme yalnızca devletin nüfuz etme gücüyle veren seviyeye ulaştığı anda gerçekleştiğinden, 'devletin elindeki güç birikiminin eşitsiz gelişimine' bağlıydı. Rusya'da özgüleşme, bu sürece yön veren güçlü işçileri Bakanlıkçının kurulması ile birlikte mümkün oldu (Orlovsky 1981; Eminons 1968: 209-318; Bendix 1978: 523-38). Bu, merkezi bürokrasinin zayıflığı nedeniyle daha önce gerçekleşmeye başladı ve işçileri Bakanlıkçı kanlıkların yapısı 1802'de şekillenmeye başladı ve işçileri Bakanlıkçı bakanlıkların en güçlüsü olarak 1860'larda ortaya çıktı (Orlovsky 1981). Durumun böyle yeterince bir nüfuz etme gücüne sahip (bkz. 4. Bölüm). Benzer bir şekilde, 1806 Özgürlük Kanunu'na, eski *Generaldirektarum*'un yerine bir yönetim sisteminin -*Staatsministerium*- getirildiği devletin yeni-*den örgütleniş* eşlik etti. Anderson'un ifade ettiği gibi, pratikte ortaya çıkan sonuç bütün bir devlet aygıtının merkezileşmesinin armasıydı' (1974: 270-1; Hintze 1975: 5. Bölüm; Craig 1964: 37-53). Dolayısıyla

devletler, eşzamanlı olarak kapitalist gelişme üzerinde istem dışı etkilere sahip olan devlet gücünü atumun için serfiliği gözünü. Kısaca, İngiltere'nin bir kaç yüzyılda daha tedrici bir biçimde gerçekleştirdiği dönüşümün aksine, her iki devlet de, aşağı yukarı aynı hızla bir şekilde, askeri-federal ekonomik formasyonu yolundan ayrılıp devletin yönlendirdiği devrimci bir sığrama içerisinde çok daha askerleşmiş-kapitalist bir yola doğru geçiş yaptı.

Bu analizin Marksist teori açısından önemli sonuçları vardır. Bizim analizimize göre, ilkel birliktim çoğunlukla sınıf savaşımı yetine devletin etkisiyle gerçekleşmiştir. Devlet yalnızca Prusya ve Rusya'da değil, 19. yüzyılın ortalarında İspanya'da, 17-18. yüzyıllarda Avusturya-Macaristan (1848), İtalya, bir dereceye kadar İngiltere'de ve aynı zamanda Japonya'da (1868) merkezi bir rol oynadı. Devlet buyruğu ile pelen 'zorda özgürlük' mali-askeat ve/veya siyasi baskılara bir cevap olarak gelişti.

Bu gerçek, Marksist teori açısından önemli sonuçlar yaratır.

Feodalizmden kapitalizme geçiş konusunda ortodoks Marksist teori sermayenin ilkel birliktim çevresi etrafında yoğunlaşır. Daha spesifik olarak, ilkel birliktim evresi yalnızca kapitalizmin doğuşu açısından merkezi öneme sahip olmabla kalmaz, ayrıca bu süreç 'sınıf savaşımı' bir sonuç olarak, ilkel birliktim feodal yetkilerle karşılaşmış aşırı sömürden, 'güvenlik' amacı ile topraklız proletaryalar haline geldiği şehirlerde kaçtığı bir dönemdir. Marx, ilkel birliktim otonom sınıf gücünün yaratıldığı etkinin bir sonucu olarak gerçekleştirdiği iddia eder. Bu türden bir yaklaşımı, Paul Sweezy ile 1950'de girdiği klasik tartışmada Maurice Dobb da benimsemiştir (1950/1976). Daha yakın bir geçmişte, Robert Brenner (1976, 1982) ve Rodney Hilton (1976) gibi neo-Marksistler Dobb'u takip etmişlerdir. Bu yaklaşım, 'üretim ilişkileri' ya da 'mülkiyet ilişkileri' perspektifi olarak adlandırılır (Holton 1985: 3. Bölüm; Mooers 1991: 1. Bölüm). Bu perspektif özünde, kapitalizmin, özel ve otonom sınıf savaşımının bir sonucu olarak, feodalizmin içinden doğduğunu savlar.

Bu noktada, söz konusu yaklaşımın yeterliliğinin ağırlık kazanmış olması lazım, çünkü bu perspektif özgüleşme süreci içerisinde devletin rolünü hafife alır (bkz. Anderson 1974: 40). Marksistler özgüleşme sürecinde devletin oynadığı rolü kabul ettikleri anda devletin amacının daima kapitalist ekonomi düzenini yaratmak olduğunu düşünmüşlerdir²¹. Ek olarak, devletler köylülüğü, doğmakta olan burjuvazinin ihtiyaçlarını karşılamak için değil, büyük oranda mali-askeat nedenlerle özgüleştirilirdi.

gelen savaşların doğurduğu ihtiyaçlardı' (Gernet 1982: 72). Bunun sonucu şudur; ekonomik kalkınma teorisi devlet sistemlerinin yanı sıra devletlerin karşılaştırmalı bir politik ekonomisini de ortaya koymalıdır.

Marksizm ve liberalizmin kapitalizme doğru giden içsel, doğal ve kendiliğinden bir evrim tanımlaması yetersizdir. Kapitalizm tahmin edildiği gibi doğal bir şey değildi, Avrupa'nın kanla lekelenmiş yok edici toprakları üzerinde olduğu kadar, piyasanın refah içerisinde olduğu yerlerde de doğal olmaktan çok bir kaza eseri idi ve aynı zamanda da zorlama bir doğumdur. Uluslararası ve ulusal ekonomi, siyasi ve askeri ilişkileri, bütün bunlar bu süreç içerisinde rol oynadı.

4 *Ancak kapitalizm önyargıya dayanan büyük, kapsamlı bir planla devletler tarafından tasarlanmadı* Devletler piyasayı destekleyici birçok stratejiyi uygulamışsa da, mali-askeri ve devlet-inşa eden faaliyetlerinin istem dışı sonuçları da büyük ölçüde kapitalizmin doğuşunu mümkün kalmıştır. Nitekim, kapitalizm büyük oranda devletin görünmez kollarıyla acağı geçirildi. Devletler çaresizlik içerisinde mali-askeri güçlerini artırmak için harekete geçtiğinde çoğu zaman kapitalizmin pençesine düştüler. Dahası, kapitalizmin gelişimini, burada ele alınmayan birçok teknolojik, çevresel ve demografik değişimin yanı sıra, politika-dışı nedenler de kolaylaştırdı²⁶. Bu nedenle, kapitalizmi tamamlıya devletlerin yarattığını iddia etmek kısmen otonom olan devletlerin kapitalizmin yükselmesiyle bir ilintisi olmadığını söylemek kadar haksızlık olurdu. Özetle, kapitalizm, devletin faaliyetleriyle ileriye götürüldüğü kadar ileriye doğru da savrulmuştur.

5 *Devletler kısmen eşitsiz geliştiklerinden, kapitalizm de eşitsiz gelişmiştir* Daha önce, 1650'de Prusya ve Rusya devletlerinin altyapısal nüfuz etme yeterlilikleri nedeniyle serflığı geri getirdiklerine işaret etmiştik. Bu, İngiltere'nin kapitalizme geçmeye başladığı dönemde gerçekleşti. Bunun anlamı şuydu; bu devletler kapitalizme giden oldukça farklı yollar izlediler ki, bu yollar bir devrimin radikal kopuşunu ya da devletin motor rolü oynadığı tepeden inme reformları içeriyordu. İngiltere'nin aksine, Prusya ve Rusya devletin nüfuz etme gücü geliştikten sonra hızlı bir şekilde kapitalizme doğru yaklaşmaya başladılar (ancak Rusya'da kapitalizme geçiş gayretleri boşa çıkarılmıştı, bkz. 4. Bölüm). 'Devlet gücü birikiminin eşitsiz gelişimi' ekonomik gelişimin farklı yollar izlemesinde önemli bir rol oynadı.

6 *Tarihi boyunca devletler, ne Marx'ın Komünist Manifesto'da (Marx ve Engels 1967: 82) öngördüğü gibi egemen sınıfların işlerini yürüten bir 'idare heyeti'*

olarak, ne de yine Marx'ın Louis Bonaparte'm 18. Brumaire'inde (1977)²⁹ iddia ettiği gibi 'görece otonom' yapılar olarak anlaşılabilir. Marksist çevrelerde Avrupa'nın mutlakçı devletlerinin feodal mi yoksa kapitalizm-yönelimli mi oldukları üzerine tartışmalar yaşandı. Marx'ın söylediği gibi mutlakçı devletler gerçekten de kapitalist gelişimin 'serası'ydı, ayrıca sundukları devlet hizmetleri yoluyla soyluluğun ekonomik gücünü korudular. Norbert Elias'ın yerinde bir biçimde ifade ettiği gibi 'Kral, saray maiyetinin bir kısmının sandığı gibi ne yalnızca soyluluğun zorbası ne de, burjuvazinin büyük bir kısmının inandığı gibi, burjuvazinin koruyucusuydu; her ikisiydi' (1939/1982: 269; Poggi 1990: 98-9). Bu mutlakçılığın şizofren doğasıdır -aynı anda iki 'üretim biçimini' kullanıma yeteneğidir- ki, Marksizmin mutlakçı devletin 'sınıf-temelli' doğasını irdeleyen iki farklı sonuca ulaşmasına neden olmuştur³⁰. Gerçekle, devlet her ikisiydi ama aynı zamanda da hiçbirini. Devlet sonunda kapitalizme çıkan bu zorlu yolu, kendi siyasi güç alanını pekiştirmek ve devletin gücünü artırmak için gerektiğinde soyluluk ve kapitalistlerle işbirliği yaparak aşmış. Mutlakçı devlet için egemen sınıflarla ilişki içerisinde olmak, bir son olmaktan öte, amaca ulaşmanın bir aracıydı.

Marksistler genelde, Marx'ın devlet teorisinin, 'Louis Bonaparte'm 18. Brumaire'inde açıklığa kavuşturulduğu gibi aslında indirgemeci olmadığını iddia ederler. Hiçbir şey Marx'ın amacından bu kadar uzak olamaz. Bu çalışmada Marx'ın amacı Bonaparte devletin görece otonom gibi görümesine karşın, açıkça bir sınıf aracı, burjuvazinin ekonomik gücünü artırmaya niyetli ve bu yolda hareket eden bir devlet olduğunu göstermekti. Marx, 'burjuva' teorisyenlerine karşı sürekli olarak indirgemeci tezini tekrarladı: 'Devlet gücü havada asılı durmaz... Bonaparte görevinin burjuva düzenini korumak olduğunu hisseder... onun (burjuvazinin) maddi gücünü koruyarak Bonaparte burjuvazinin siyasi gücünü yeniden yaratır' (1977: 317; 322). Ekonomik/sınıf indirgemeciliği terimleriyle bu görüş Marx'ın 'modern devlet bütün bir burjuvazinin ortak işlerini yürüten bir idare heyetinden başka bir şey değildir' görüşünden ne kadar farklıdır?

Modern devlet gerçekten de 18. yüzyıl sonrası dönemde kapitalist sınıfla güçlü ilişkiler geliştirdi. Ama nedeni, bunun devletin mali-askeri çıkarına olmasıydı, yoksa yalnızca burjuvazi devletten böyle yapmasını istemesi değil. Eric Nordlinger'in yerinde bir şekilde ifade ettiği gibi:

Özerkliği (devlet gücü) devletin kendi çıkarlarına göre hareket etmesi olarak tanımlamak, bu çıkarları siyasi olarak egemen aktörlerin çıkarlarıyla çatıştığı devletin, bu türden çatışmaların yokluğunda kendi tercihleri doğrultusunda hareket ettiği durumları dışarda bırakarak, yani birbirine yakınsamama şartları altında (1981: 23-4, vurgular bizim).

Avrupa devletleri, geleneksel bakışınla göre, toplumsal vergi, gelirlerin önemli bir kısmını oluşturur.

287-8). Bu, ekonominin önünün despotik bir devlet ya da Konfüçyüschü bir ideoloji tarafından kesildiğini değil, sürdürülebilir bir endüstrileşmeye yön verecek hiçbir gücün var olmadığını gösterir. Patricia Crone'un açık bir şekilde ifade ettiği gibi:

Çin, endüstri-öncesi koşullar içerisinde mümkün olan en yüksek ekonomik kalkınma noktasına ulaşı ve orada durdu; onu daha farklı bir yöne kanallandırmak hiçbir güç orada yoktu; bağlanınca geri dönecek hiçbir hareketin önü kısılmadı (1989: 172-3).

Bu, Çin devletini anl ya da basit şekildeyle ilgili bir devlet olarak yeniden kavramlaştırılabileceğimizi anlamına gelir (Jones 1988, 1990). Yani, merkezi devlet öncelikle zayıf ve endüstrileşmeyi teşvik etmekte yetersizdir. İkinci olarak da, bunları gerçekleştirme isteğinden yoksundur. İlk olarak güçsüzlüğü, çünkü Avrupalı benzerlerinin aksine Çin, Çin'in döneminin büyük bölümünde yabancı askeri rekabetin yokluğunda, jeopolitik açıdan tecrüte edilmiş bir dünyada kendi başına kalmayı başarmıştır. Bu Çin'in, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinin devletleri gelişmesi için izlediği yollardan uzak durduğu anlamına gelir. Geçen bölümde işaret ettiğimiz gibi, Çin imparatorluğunun geç dönemlerinde siyasi güç, politik ve ekonomik güçlerin merkezci (merkezci) güçleri yerine, merkezkaç (yerel) güçlere göre faaliyet göstermesiyle 'bölgesel olarak farklılaşmış' ve en önemlisi 'kurumsal olarak ekonomi ile konsolide' edilmiştir. (Shue 1988: 3. Bölüm; Duara 1987, 1990). İktidarı, devletin bir 'kalkınma isteği' yoktu, bunun nedeni herhangi bir Konfüçyüschü ya da engelleyici despotik bir düşüncenin var olması değil, savaşın yokluğu idi (Perkins 1967: 478-92). Dolayısıyla, hiçbir zaman endüstrileşmek gibi bir niyet taşımadığından Çin'in 'başarısızlığından' söz etmek yanlış olur. Gerçekten de, başarısızlığa uğrayanın dünya tarihinin ikinci bin yılının büyük bir kısmında savaş ve sosyal mücadelelerle şekillenen Avrupa olduğu söylenebilir. Patricia Crone daha da ileri giderek şunu öne sürüyor:

Avrupa başarısızdır: Eğer başarısızdı endüstri öncesi bir toplum olarak kalırdı... Avrupa birleşmiş bir elit kesimin hen yüksek kültürü hem de tasdik ettiği bir toplumu olduğu gibi koruduğu ve toplumun önemli üyelerinin bu egemen düzen içerisinde çok fazla çıkarı olduğu için şiddetli değişimlerin gerçekleştirilmesini mümkün olmadığı bir sosyo-politik ve bilimsel bir düzeni kurmada başarısız oldu (1989: 172).

Her durumda, Çin Avrupa'dan yaklaşık 800 yıl önce Sung hanedanlığı döneminde yoğun bir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmeye yeteneğine

sahip olduğunu göstermiştir (McNeill 1982: 2. Bölüm; Jones 1988: 7. Bölüm, 1990; Anderson 1974: 540-1; Mann 1993: 261). Belki de, geç kalkınan, Sung dönemi Çin'in tuttuğu erken dönem kalkınma yolunu takip eden Avrupa'ydı (McNeill 1982: 25; Jones 1988: 35-6)!

Sonuç: Çin Aynasında Avrupa

Sonuç olarak, devlet ve kapitalizmin yükselişi arasındaki ilişki ile ilgili olarak -üç olumlu ve üç olumsuz- altı tezin ana hatlarını çiziyoruz.

1. Yoğun bir ekonomik kalkınma ne normal, ne doğal ne de kaçınılmazdır. Marksist ve liberal/neo-klasik teorilerin temel harası, bu teorilerin yoğun bir ekonomik kalkınmanın kendiliğinden ve kaçınılmaz olduğunu düşünmeleridir. Marksizm, tarihsel gelişimin, feodalizmin endojen ve otonom sınıf savaşmaları yoluyla kapitalizmi doğurduğu 'ileri ve yukan' doğru bir harekete sahip olduğunu düşünür. Adam Smith, 'doğal bir değiş tokuş ve trampa' eğilimine sahip insanlığı için metalaşmış bir ekonomik değişimin doğal ve kalıtsal bir şey olduğunu savlar (1776/1961). Ekonomik kalkınma, piyasaların görünmez eli yoluyla maksimize edilir. Neo-klasik teori, ekonomik büyümenin kapitalizm öncesi ekonomiler içerisinde gelişmemiş bir biçimde var olduğunu ancak önünün özellikle yoğun bir kapitalist kalkınma ihtimalini baskılayan ve boğan müdahaleci bir devlet tarafından kısıldığını düşünür (örneğin, Hicks 1969).

Bizim tezimiz bu ekonomist ve evrimsel teorilerden ayrıyor. Marksizmin önesürdüyünün aksine, devlet otonom eylemleri yoluyla kapitalizmi mümkün kıldı. Liberal teorinin aksine kapitalizm, devletin ekonomiden çekilmesi ya da imtina etmesi nedeniyle mümkün olmadı, ancak devlet kısmen otonom, askeri ve devlet- inşasıyla ilgili hedeflerine ulaşırken, kapitalizm devletin görünür ve görünmez 'kolları' tarafından ileriye doğru itildi. Feodal devletler kapitalizmin doğuşunu engellemedi. Aslında, feodal devletlerin kapitalizmin doğuşunu engellemek konusunda ne bir niyeti ne de bir yeteneği vardı. Bu nedenle, bu devletler en iyi şekilde 'tepkisiz' olarak karakterize edilebilir. Bu da bizim ikinci tezimizi ortaya çıkarır.

2. Yalnızca altyapısal açıdan güçlü devletler modern kapitalizmin doğuş ve gelişimini mümkün kılar. Avrupa'da devletler imparatorluk Çin'i ile keskin bir zıtlık oluşturacak şekilde güçlendiler ve kurumsal olarak ekonomiden otonom (ya da aynı) bir hale geldiler. Bu, kapitalizmin doğuşu için temel

nün artmasına yardımcı olması amacıyla zenginleşmek üzere kendi ekonomilerini geliştirmeye başladılar (Polanyi 1975: 65; Wilson 1967: 495; Hintze 1975: 11. Bölüm). Bu da, devlet ve kapitalist sınıf arasındaki karşılıklı ilişkiye dayanıyordu.

Çok çeşitli yollardan bu amaca ulaşıldı. İlk olarak, ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak yerli üretimi teşvik etmek için ithal mallara ve ham maddelere ithalat gümrük vergisi (ihracat vergisi ile birlikte) uygulandı. İkinci olarak, ithalat vergileri merkantilizmin mali-askeri yönleri ile ilişkili olan ticaret bilançosunun pozitif olmasına yardım etti ki, bu altın rezervlerinin artmasını mümkün kılıyordu. Bunlar bir kriz durumunda devletin mali olarak rahatlaması açısından hayati bir önem taşıyordu. Dahası, devletin elinde tuttuğu altın rezervleri, kreditorlerin güveninin kazanılması için önemli bir faktördü ve bu güven olmaksızın devlet savaş borçlarının geri ödenmesinde yüksek faizlerle karşı karşıya kalıyordu.

Merkantilizm yalnızca istemli bir piyasa-teşvik etme stratejisi değildi. Tarifeler belki de ithalat ürünlerinden gelir yaratan en önemli vergilerdi. Düşük-değerli malların büyük miktarlarda toptan ticaretinin yapılması sonucunda uygulanan vergiler devlet gelirlerinin oldukça büyük bir kısmını oluştuyordu (Jones 1981: 402-3; Crone 1989: 159; Poggi 1990: 104). Merkantilizmin mali yönlerini diğer özelliklerinden ayırmak zor değildir. 17. ve 18. yüzyıllarda birçok Avrupa devletinin gelirlerine baktığımızda gümrük (ve tüketim) vergilerinin toplamı vergi gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturduğunu görürüz (4. Bölüm'de bu konu İngiltere'ye incele-nirken ele alınacak). Modern dönemin ilk zamanlarının belki de en ünlü merkantilisti, Colbert'in dediği gibi, 'ticaret finansmanın kaynağı finans da savaşın can damarıdır' (Carr içinde alıntı 1985: 183).

Merkantilizm ayrıca, devletlerin tek tip bir 'ağırlık ve ölçüm' sistemi yaratma sürecini de kapsıyordu. Bu da bir diğer devlet-formasyonu strate-jisiydi. İşlem maliyetleri, yüksek derecede bölgesel farklılığa sahip parça-lanmış bir sistemde, ağırlık ve ölçümlerde tek tiplilik olmadığı için çok yüksekti. Yani, malların değeri güvenilir bir biçimde ölçülebildiğinde, kolayca birbirleriyle değiştirilebilmektedir. Yalnızca devlet bu türden bir altyapıyı oluşturabilir. Ne var ki, bu özel altyapının yalnızca ekonomik gereklilikler karşısında geliştirildiğini savunmak yanlış olurdu. Douglas North'un ifade ettiği gibi:

Ağırlık ve ölçüm birimlerinin, yöneticilerin gelirlerini maksimize edecek bir şekilde düzenleneceğine işaret etmek gerekir. Ağırlık ve ölçüm sistemlerinin tarihi, yöneticilerin çıkarlarının öncelikli olduğunu kabul ettiğimiz zaman bir anlam kazanır (1981: 43).

Bu nedenle, merkantilizm devletler tarafından nüfuz etmek için mali-askeri ve ekonomik güçlerini artırmak amacıyla kullanılmıştır. Bu kâsen, her iki tarafın da kolektif bir biçimde güçlerini artırdığı, kapitalistlerle uzlaşma sağlanan bir artı-toplamı oyunu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Özellikle, çok dahşetçik tip bir ulusal alanın yaratılması hem devlet gücünü hem de ulusal bir piyasanın gelişimini destekler. Özetle, merkantilizm yoluyla ulusal ekonominin kurulması kısmen piyasa-savrumasına yol açan planlanmamış piyasa etkisinin, kısmen de piyasayı teşvik edici farklı stratejilerin bir örneğini oluşturur.

Kredi piyasasının yükselişinde devlet

Altın rezervleri biriktirme amacına yönelik yapılan merkantilist tartışma, temelde kredi piyasasının yükselmesi konusuyla bağlantılıdır. Değerli ma-den rezervlerinin birikimi, ülke parasının kararlılık kazanması ile birlikte, genel bir güven havasının yaratılmasına da yardımcı olmuştur. Bu durum-da, devletin mali birlikim stratejileri hayati bir önem kazanıyordu.

Gelir elde etme peşinde koşan devletlerin önünde farklı seçenekler vardı. Ticarların gelirlerine el koyarak ya da borçlarını reddederek 'yağma yolunu' seçebilirlerdi. Gerçekten de, Avrupa modern tarihinin ilk dönem-lerinde yöneticilerin dış borç ödemelerini reddetmeleri oldukça yaygın bir durumdu. V. Charles ve II. Philip, Cenevizlileri ve Fuggerleri; III. Edward, Peruzzi ve Bardi'yi batırdı (North ve Thomas 1973: 96). Ne var ki, uzun vadede, borçların reddedilmesi mali krizi daha da derinleştirdi. Borçların geri ödenmesi yalnızca daha yüksek faiz ödemeleri sonucunu doğurduğundan, devletler giderek borçları geri ödemenin işe yarar bir şey olduğunu öğrendiler (neredeyse hiçbir zaman istemeyerek).

İngiltere, yüksek askeri harcamalarına bir çare olarak, 'mali devrimin' gerçekleştirilmesine öncülük etti. İngiltere Merkez Bankası, savaş borçları sistemini düzenlemek üzere 1694 yılında kuruldu (Dickson 1967; McNeill 1982: 178; Weber 1923/1981: 95; Rasler ve Thompson 1989: 4. Bölüm). Marx'ın dediği gibi, savaşlar devlet kredisinin 'itici gücüyü' (1867/1954b: 706). Ancak, kredi sisteminin askeri kökenlerinin önemli ekonomik yan ürünleri vardı. Savaş borçları 18. yüzyılın büyük bir bölümünde yalnızca İngiltere Merkez Bankası'nın değil, aynı zamanda sermaye piyasasının da (City of London) yaptığı işlerin büyük bir bölümünü oluştuyordu. Ek olarak savaş, yarattığı iş fırsatlarıyla ulusal finans kapitalizminin de büyük bir kısmını meydana getiriyordu. Bir politik ekonomistin alaycı bir tarzda ifade ettiği gibi:

bir ön koşuttur. Bu nedenle, devlet-formasyonu ve kapitalizmin doğuş arasındaki karşılıklı bağın altını çiziyoruz. Kapitalizmin yükseliş sürecinde devlet ve ekonomi arasındaki ilişkiyi basit bir paradoks yönlendirdi: Devlet kurumsal olarak ekonomiden tecrit olduğun, karşılıklı edileğinin ekonominin içerisinde yerleşti. Ne var ki, bu süreç kendi içinden ortaya çıkamaz, ama içermeli ve istemi dışı olarak devlet tarafından gerçekleştirilir.

Devlet formasyonunun arkasında yataktığı başlıca ekonomik mitas devletlerin içtenli bir biçimde serbest piyasa denilen şeyin yolunu açmasıdır. Farklı bir biçimde ifade edilsse, devletler hiçbir şekilde müdahalede bulunmasalardı, kapitalizm aśa doğmazdı. Kısaca, kapitalist kalkınmayı, boğan ve dolayısıyla ekonomiden elini çekmeye ihtiyacı duyan devletler değil, ancak ekonomisi kalkınan devletlerin ekonomiyi elemeleminin faaliyetleri ile daha ileri götürülebildiği.

Ne var ki, devlet gücü onun başanlı bir şekilde topluma nüfuz etmesini mümkün kılacak merkeziizmsiz bir tür krallık gücüne daha fazlasını ifade eder. En temel olarak, devletin önce ekonomi içerisinde büyük rol oynayan aktörlerle –özellikle de kapitalist sınıflarla (yani gücü bir mülkete yapan) işbirliği yapma yeteneğine ihtiyacı vardır. Dolayısıyla, baştanın anahatın ne despotizmle yapıldığına (Çarlık Rusyası'nda olduğu gibi, bkz. 4. Bölüm), ne devletin yokluğu, umarsızlığı ya da azaleti (geç dönem İmparatorluk Çin'i'nde olduğu gibi), ne de devletin zayıflığıdır (İspanya, Polonya; Çin ve Çarlık Rusyası'ndaki gibi); aksine devlete egemen ekonomik gruplar arasında 'kompleks bir kuvvetli bağın' var olduğu bir ekonomiyi devletin aktif biçimde desteklemesidir.²⁶

Devlet gücü burada, hem devletin hem de egemen sınıfın birlikte geliştirdiği art-toplam oyununu olarak tanımlanır. Bu türden bir devlet diğer yerlerde 'organik' devlet olarak ifade ediliyor (Mann 1986: 14. Bölüm; Hall 1986: 133-41). Ikenberry'nin (1986) devlet gücünün ironisi olarak andığı şey, McNeill'in 'baskı azaldıkça devletin gücü arttı' gölgesinde güzel bir şekilde ifade ediliyor (1992: 121). Yani modern dünyada devletin gücü, kapitalist sınıf yıpratmak yerine onunla işbirliği yaparak ve beraber çalışarak artıyor (Hall 1986; Hall ve Ikenberry 1989; Nordlinger 1981: 1. Bölüm). Tam da devletin altyapısal gücünün kapitalizmin gelişimini etkilemesi gibi, kapitalizm de özellikle 19. yüzyılda önemli bir oranda

110 DEĞİŞİMLER VE EKONOMİK KALKINMA

nedeni olarak gören tezin merkezinde yer alıyordu. Dahası, kitabın bu ve geçen bölümünde değinilen olan şudur: devletlerin güçsüz oldukları, yerinde –geç dönemi imparatorları Çim, İdraci bin yılın başında Avrupa, 17. yüzyılda Prusya ve Rusya– feodalları ortaya çıkı ya da yeniden doğdu. O zaman bu kapitalizmin ayrılmaz, organik bir güçtür devletleri gerektirdiği yolundaki tezimiz kuvvetlenir.

3. *Savaş, piyasayı devletler için ürettiler* Olmayan devletleri kapitalizmin en güçlü *mevzu zamlaması* Burada örneğin olan nokta, devletin gelişiminin en güçlü etresi savaşın etkisidir. Daha basit bir şekilde ifade edilişse, desantralizasyon çok-devletli bir sistemde devletler arası kapitalizmi geliştirmiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa devletleri askeri haccemlerini arttırmaya çalışmaya başladılar. Bu harcama artışı (o zamana kadar devletler için) artışına engel olan (ya da elimi yaygınlaştıran) feodal devlet ve ekonomisinin kurumsal yapıları içlerinde bir başka yarattı. Mali-askeri güç elinde etme ihtiyacına birlikte devletler yalnızca nüfus emme ve gelişimel güç alanlarını genişletmekle kalmadılar, ayrıca feodal ya da kapitalist mali-askeri güç alanlarını pekiştirmek ihtiyacını bir sonucu olarak devletler içsel bir biçimde kapitalist sınıfları güçlendirdi. Bu yolla, devletler ancak bu içselliği değil zaman ve oranlarda geçmekteydi. Bu yolla, devletler *bu içselliği* kapitalizm daha da geliştirdi.

ın götürürken aracıtlığıyla kapitalizmin en önemli özelliği olan devletten bağımsızlığı ortadan kaldırarak devleti kapitalizmin bir aracı haline getirmiştir. Dahası, bizim analizimiz, bugüne kadar gerçekte kabul edilmiş devlet sistemlerinin farklı biçimleriyle kapitalizm arasındaki ilişkiyi yeni bir formülasyonunu sunar. Wallerstein ve diğerleri, kapitalizmin devleti desantralize imparatorluklarına astırarak, imparatorlukların kapitalizminin doğasını engelledikleri ve onun ölümlü kesitlerini iddia ederler (Hall'ın görüşüne engelleyici) Ancak, Çin üzerine yapılmış tartışma, en azından Çin örneğinde, imparatorlukların mutlaka kapitalizminin ölümlü kesip onu boğmak gibi bir doğası olmadığını, ama yalnızca 'ekonomiyi' daha ileriye götürme-eklemlerini gösteriyor. Bu, imparatorluk devletlerinin kapitalizmi bloke ettikleri yolunu söylemlerin belki de hayali olduğunu iddia eder. Belki de gerçek çok daha sıradandır.

çok daha sıradandı.

İronik olarak bu analizi, desantralize çok-devletli sistem (Çm) dahilinde savasın öncemli bir ekonomik kalkınmaya yol açtığı Savasın Devletler dönemindeki (5. yüzyıldan İÖ 211'e kadar olan dönem) Çia örneği des- teklemekecdir (Gemei 1982: 67-73). Gemei'in ifade ettiğı gibi, "eğer Savasın Devletler çağı tekniik buluşlar tarihinin götürüğü en geniş dö- nemeise, hiç şüphesiz bunun nedeni girtikçe daha da derişer verici bir hale

malı ve harcamaları devlet eliyle emel için
devlet vergiler mevkinfalın maliyeten giderleri ile ilgili olan
bilançosunun pozitif olmasına yardım etti. Altın rezervlerinin artışı
da etkili. Bu durum kriz anları için çok önemliydi.
Yerleşik devletlerin gelişimine katkıları devletlerin gelişimine
devlet vergi gelirlerinin önemli bir kısmını dışlayarak

Japonya'nın askeri harcamaları (1885-1913) dünyanın diğer büyük güçle-
rinin askeri harcamalarını geride bıraktı. Nitekim, bir perspektiften,
Kelley ve Williamson, Japonya'da devlet harcamalarının devletin ücretle-
ri, devlet bir ediyer sahip olduğunu iddia ediyor (1974: 115-25). Ancak,
ekstrem istidatlar, Japonya'da bir ekonomideki bir harcamaların ekonomik
Williamson'un analizi, ekonomiyi kapalılaştırmaya doğru yönlendiren hayati
yönlendiren savaş olduğunu gösteriyor.

Genel olarak, 18. ve 19. yüzyılda savaş, devletleri endüstriyel politikalara-
na hayata geçirmek üzere uyandı (Sen 1984; Andant 1975; 196; McNeill
1982; Mann 1993: 491-9; Trebilcock 1981: 343-9). Özetle, savaş, zorla
endüstrileşmeye denilen şeyin kendisi askeri silahlarla başlatılan ilişkilerdi
ve devletler tarafından, devletlerin şıstı renelleri güçlüleştirilme uğrunda-
ya konuldu. Bu konuya biraz daha fazla bir ışık tutmak için, (Günün bu
bölümünün sifir hipotezini düşürün) Çin örneğine dönmeğe yarar var.

'Başarı' için kalkınma: Avrupa örneğinde Çin

Bu noktada, Avrupa'daki kalkınmanın ışığında, 1000-1900 döneminde
Çin devleti ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi kavramlaştırmak
gerekli. Bu noktayı anlamadan önce, literatürde sıklıkla karşılaşılan Çin
devletinin kavramsallaştırılmasını eleştirel olarak kısaca gözden geçirmek-
te fayda var. Karl Wittfogel, Marx'ı izleyerek, Çin devletinin 'organik
despotizm' toplumu kaynaklarını geçen, bu yüzden de kapitalizmin olası
yükselişinin önüne geçen devasa güçlerle dommuş bir erken dönem
'totaliter' devlet olduğunu iddia eder (Wittfogel 1957: 68-81; Hicks 1969:
68). Bu teori çok basit bir nedenle yanlış, çünkü Çin devletinin altyapı-
sal güçlerini büyük oranda abartır (Hall 1986: 38-45; Jones 1988: 131).
Toplumdaki büyük miktarlarda kaynakları çekmekten çok uzak olan Çin
devleti, pratikte yalnızca en alt düzeyde çekim yapabilece kadar güçlüye
sahip²⁴, bu da, devletin toplumun ekonomik hayatlarını kesmekle
çok güçsüz olduğunu işaret eder.

İkinci ve çok daha incelikli bir formülasyon, Çin'i sivil toplumun içtisin-
deki farklı gruplar arasında var olan yarıy bağlarını kurulumasını engelleyen
ye gelişen bir 'zıve' olarak tanımlayan John A. Hall tarafından yapılmıştır
(Hall 1986: 51-4). Özellikle güçlü ekonomik grupların (özellikle de burju-
vazi ve proletarya) doğmasına engel olunduğu süreç devletin despotik
gücü rakipsiz kalacaktır. Hall'i takip ederek Patricia Crone bu ana

106. DEVLETLER VE EKONOMİK KALKINMA
ülkelerin için despotik yöneticilerin zamanlarının % 90'ını aktif olarak
bu işlemlerle geçirdikleri (1989: 56-7). Çeşitli devletin bu tür Çin devleti
konularında literatürde farklı konumlandırılmıştır (örneğin, Çipin 1981; Fung
1992; Huang 1974; McNeill 1982). Çin ile ilgili olarak, McNeill 'zıve'
tezi, çok güçlü bir şekilde ifade eder:

Enalilerden sonra anlaşılan, devletlerin bu türden kilitlere (despotizm) to-
lerya geçirebilir, hatta onlar tepki bile edebilir. Ama despotizm ve endüstri-
ciliğin çok fazla geçişli olduğu olmasına ya da çok fazla sınırlı bir şekilde
ulaşılması, bir konunun ya da başka bir şekilde devletin çok sayıda sivil
sınıflı kontrol etmesine izin vererek, devleti 'zıve' haline getirdi. Akıllı politika
sergilenen ağır baskıların önlenmesi hedefi alınyor... Bül ve yavaş politika
sergilenen ağır baskıların önlenmesi hedefi alınyor... (1982: 36).

Batı Huang ile aynı şekilde Hall, Çin devletinin imparatorluğun bütünlüğü
korunmak için maksatlı olarak ekonomik kalkınmayı engelleyip ona böl-
düğüne iddia eder. Yani, Çin'in zıveleştiği bir ülke olarak kalması ve
devletle verilecek düşük bir düzeyde üretilmesi sağlanarak, ülke içerisinde
devlete karşı bir rakibin ortaya çıkması ya da devlete karşı olumsuz
gücünü elde etmek için gerekli olan ekonomik kaynakların elde edilmesi
engelenecekti (Hall 1986: 2; Bolam, Huang 1974: 2).

İronik olarak, zıve tezi altında tam da organik despotik veale ayrı
şeyler söyler²⁵. Aritandaki farklı güdür, organik veale devlet maksatlı
bir biçimde kapitalizmin gelişimini önlemek için vergilerle yitirmek, ancak,
zıve tezinde devlet maksatlı olarak rakip ekonomik grupların gelişimine
engel olmak için mali çekimi düşük tutar. Eğer imparatorluk devletin
altyapısal açıdan nüfus etme gücü zayıfla (ki gerçekten de Hall bu konuya
doğru bir biçimde işaret ediyor) devlet ne yiterek, oranda verilecek
bir organik despotizm devletin ne de bir zıve devleti olabilir. Çünkü
zıve devleti tezi mantıklı olarak Çin imparatorluk devletin salıncıdan sahip
olduğundan çok daha fazla bir nüfus etme gücüne elinde bulundurtu-
ğuna öngörür. Yani, devlet kapitalizmin gelişimini engelleyecekse,
Hall'un da işaret ettiği gibi, devletin bu despotik stratejileri uygulamaya
dönüştürüleceği yeterli bir nüfus etme gücüne sahip olması gerekir.
Gerçekle, Çin devleti Ming-Ching hanedanlığı döneminde, 2. Bölüm'de
de işaret edildiği gibi, son derece zayıf bir devlettir.

Eğer ticaret ve endüstrileşmeyi harekete geçirmek için merkezi ve
altyapısal olarak güçlü bir devlet gereklisye o zaman endüstriyel kalkınma
ya da onu önlemekle yeterli kalılabilecek zayıf bir Çin
devleti bunun güzel bir örneği olabilir (Rawski 1989: xxviii; Hsi 1990:

kıldı (North 1981: 6). Kapitalist mülkiyet haklarının ortaya çıkışıyla birlikte bireyler yüzlerini vatanı yapmaya döndüler.

İşletmelerin gelişimini teşvik eden ana neden bireylerin mülkiyet haklarının güvenlik altına alınmış olmasıdır (Cunningham, Jones içerisinde alıntı 1981: 93).

Mülkiyet hakkı karşılığında verilen koruma (ticaret) vergiler yoluyla, özellikle de gümrük ve tüketim vergisiyle, ödeniyordu. Dolayısıyla, devlet mali, askeri gelir elde etmek için, mülkiyet haklarını garanti altına alarak istemli bir şekilde kapitalist yatırıma yardımcı olan bir ortam hazırladı (bu 'piyasaya-teşvik eden stratejiye' bir örnek oluşturmaktadır). Bu yolla devlet bir 'siyasi girişimci' gibi (Hintze 1975: 429) hareket ediyordu. Bu durum devlet ve kapitalist sınıfın her ikisinin birden kolektif bir şekilde güçlerini artırdığı, organik bir karşılıklı ilişki içerisine girmelerinin bir örneğiydi.

Kapitalizmin ortaya çıkışının hukuki gereklilikleri

Ancak, bir dizi etkili mülkiyet hakkının yalnızca istemli, piyasaya-teşvik edici bir stratejiyle birlikte ortaya çıkmasını söylemek konuyu aşırı basitleştirmek olurdu. Mülkiyet hakları, siddet araçlarının mülkiyetiyle desteklenip sağlam bir hukuk sistemine dayanır. Rasyonel bir hukuk düzeni ayrıca, devlet-ingışı sürecinin istem dışı sonuçlarıyla birlikte ortaya çıktı. Feodalizmde mülkiyet hakları, gelenek, örf ve adete dayalı bir hukuk sistemine ve/veya siddete dayanıyordu (Giddens 1985: 152). Roma Hukukunun yeniden hayatiyet kazanması ve özellikle de rasyonel, güvenilir bir hukuk sisteminin varlığı, mülkiyet haklarının güvenlik altına alınması açısından hayati bir önem taşıyordu. Bu gelişme yalnızca kapitalist talepler karşısında geliştirilen bir cevap mıydı? Bir teorisinin ifadesi ile:

Roma sisteminin yeniden canlanması sürecinde önceliğe sahip olan şey, hanelik devletin yaratıldığı siyasi baskıydı; monarşik taleplerin (açıklık) ticari 'kesinliğe' galip geldi... Roma düsturunun kabul edilmesinin temel nedeni kraliyet yönetimlerinin merkezî güçlerini artırma isteğinde saklıdır (Anderson 1974: 27, 28-9, kendi vurgusu).

Mudakiyetçi devletler merkezi ve güvenilir bir hukuk düzeni yaratırken temel çıkarlarını devlet-inşa etme hedefleri oluşturur. 'Ulusal' bir hukuk sistemi, hem soyluluk iktidarının despotizmini hem de sosyal alanın parçalanmış doğasını sürekli kılan örf ve âdetlere dayalı hukuk ve geleneklerin geçerli olduğu feodal sistemle bir zıtlık oluşturmuyordu (Poggi 1978: 72-3;

merkantilizm
Güçlü bir ekonomi için
Throcati maxa
Htlati minimuma
İndirmek için
ekonomik potansiyele

Collins 1986: 29; Weber 1922/1978). Bu kapitalizmin olduğu kadar, devletin yükselişi için hayati olan partikülerizmin yıkılışı açısından da önemlidir. Hukuk düzeninin rölü, otonom devleti 'özel' ekonominin gelişiminden koruyan gücün ana biçimini oluşturmuyordu. Bu yalnızca kapitalist mülkiyet haklarının güçlendirilmesine ve kısmen otonom olan bir ekonomi alanının yaratılmasına yardımcı olmadı, ayrıca ana bölüşüm biçimi olarak paranın gelişimini de mümkün kıldı. Bir meta biçimi olarak para, metalaşmış varlıklar olarak hesaplanabilen özgül üretim faktörlerinin değişimini mümkün kıldı; için kapitalizmin gelişim aşısından temel bir rol oynadı. Dahası 'kâğıt para' kısmen devletin sosyal dengeli koruyabilme yetisinin yanında, onun kendi parasının değerini koruyabilme yetisine de ihtiyaç duyar (Simanet 1978: 172). Rasyonelleşmiş hukukun yeni biçimi referans ortaya çıkmasına neden oldu, böylece devlet savaşabilmek için boro para alabiliyordu.

Özet olarak, hukuk sisteminin 'öngörülebilirlik, süreklilik, güvenilirlik ve tarafsızlığı bir bütün olarak kapitalizm açısından büyük bir öneme sahiptir' (Weber 1922/1978: 1095). Kapitalizmin bu türden önkoşullarını, devletin istemli ve istem dışı eylemleri yerine getirdi.

Devlet ve ulusal ekonominin kurulması

Kitabın önceki iki bölümünde devletin kamusal alanı, kapitalist gelişmeyi çok daha teşvik edici bir ortama dönüştürme yollarını gözden geçirdik. Ek olarak, merkantilist devlet politikaları 17 ve 18. yüzyıllarda siyaset arenasını değiştirdi. Schmoller'in ifade ettiği gibi:

Bu gerçek bir merkantilizm anlayışındır; gerçekten de büyük bir ulusal yapılandırma politikası, aynı zamanda da 'devlet inşası' ve ulusal ekonominin kuruluşudur (Ashley 1920: 50; Carr 1985: 183 içerisinde alıntı).

Kitabımızın bir önceki bölümünde de açıklığa kavuşturduğu gibi, endüstrileşme öncesi toplumlar parçalara ayrılmışlardı. Merkantilizm devletlerin siyaset alanının parçalanmış doğasını aşarken kullandığı önemli bir silahtı. Gümrük tarifesi engelleri ve ücretli geçişler yavaş yavaş ortadan kalktı. Bu, devletin çok sayıda yerel mini-devletin gelir kaynaklarını kesmesinde önemli bir araçtı.

Merkantilizme ayrıca ekonomik ve askeri güçlerini artırmanın yollarını arayan devletler de kucaklarını açtılar. Jacob Viner'in dediği gibi, merkantilizm devletin 'güc ve bolluk' konusunda yaptığı tercih bir kısmını oluşturmuyordu (1948/1987). Devletler istemli olarak, devlet gücü-

Belki d
yolu, sava
ten geçer
cabaları
ların ya
ördü.

gabala
(Him
itiba
ary

11

Belki d
yolu, sava
ten geger
cabalar

gabari
lari ya
girdi
gabala
(film
itba
ary
ya
gu
m
f
f